Høringsinnspill – framtidas videregående opplæring

Rådet for mennesker med funksjonsnedsettelser i Akershus (RFF Akershus) takker for muligheten til å gi innspill til arbeidet med framtidas videregående opplæring. Rådet legger til grunn at opplæringen må utvikles i tråd med FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD), særlig artikkel 24 om retten til inkluderende utdanning, og at dette er en integrert del i fremtidens videregående opplæring.

Alle elever må få reell mulighet til å delta, lære og utvikle kompetansen sin, med nødvendige tilrettelegging og forventninger som tar utgangspunkt i den enkelte. I høringssvaret løfter vi særlig fram behovet for en mer fleksibel og inkluderende skole, med rom for fordypning og relevant kunnskap som forbereder elevene på arbeidslivet og voksenlivet.

1. Våre anbefalinger

RFF Akershus oppfordrer til at arbeidet med framtidas videregående opplæring vurderer følgende:

- Mer individuell tilpasning og større valgfrihet, slik at elevene kan velge fag ut fra egne interesser, evner og framtidsplaner.
- Tydeligere vekt på fysisk og psykisk helse, livsmestring og forebygging av selvmord gjennom kunnskapsbaserte programmer.
- Mer praktisk livskompetanse som forbereder elevene på voksenlivet, med kunnskap om personlig økonomi, skatt, lån, sparing, forsikring og bolig.
- Bedre forberedelse på arbeidslivet, med opplæring i CV, jobbsøknader, jobbintervjuer og rettigheter og plikter i arbeidslivet.
- Bedre opplæring om diskriminering, likestilling, universell utforming, individuell tilrettelegging og arbeidsgivers ansvar i arbeidslivet.
- Tiltak som bidrar til at funksjonshemmede får bruke utdanningen, erfaringen og kompetansen sin, og ikke blir tilbudt stillinger langt under kvalifikasjonsnivået uten at dette samsvarer med egne ønsker og mål.
- Større rom for fordypning og færre unødvendige obligatoriske krav og mer valgfrihet, slik at elevene får tid til å lære grundig og utvikle relevant kompetanse.
- Mer fordypning i nyere historie, særlig om andre verdenskrig, Holocaust, okkupasjonen av Norge, krigene i det tidligere Jugoslavia og konfliktene i Midtøsten.
- Mer kunnskap om hvordan hatretorikk, propaganda, diskriminering og dehumanisering kan føre til utenforskap, konflikter, krig og folkemord.
- Undervisning om hvordan hat mot minoriteter, innvandrere, kvinner og mennesker med ulik seksuell orientering og funksjonshemmede kan komme til uttrykk i dagens samfunn, og hvordan slike holdninger kan utfordre demokratiet og menneskerettighetene.
- Styrking av kildekritikk og evnen til å kjenne igjen propaganda, desinformasjon og hatretorikk i tradisjonelle og sosiale medier.
- Bedre tilrettelegging for elever med funksjonsnedsettelser i alle fag, slik at manglende ressurser eller kompetanse ikke fører til unødvendig utenforskap eller fritak fra læringsmuligheter.

- Gi elever med funksjonsnedsettelser mulighet til å delta i alle fag, vurderingssituasjoner og skoleaktiviteter. Fritak må ikke bli en erstatning for tilrettelegging når deltakelse er mulig.
- Kroppsøvingsfaget må fremme mestring, bevegelsesglede, helse og fysisk aktivitet gjennom hele livet, og gi alle elever mulighet til å delta. Elever med funksjonsnedsettelser må ha like mulighet som andre elever til å oppnå toppkarakterer.
- En gjennomgang av obligatoriske fagkrav, blant annet fremmedspråk utover engelsk og krav knyttet til skriftlig sidemål, for å vurdere om større valgfrihet kan gi bedre læringsutbytte.

Hovedmålet må være å utvikle en videregående skole som prioriterer kvalitet, fordypning, relevant kunnskap, like muligheter og elevenes mulighet til å anvende det de lærer – både i videre utdanning, arbeidsliv og voksenliv.

2. En mer fleksibel skole med større rom for fordypning

Vi mener at framtidas videregående opplæring må gi elevene større mulighet til å fordype seg i fag og temaer som er relevante for deres interesser, evner og framtidsplaner.

Dagens skole har mange fag og kompetansekrav som elevene skal gjennom. Når så mye skal dekkes på begrenset tid, risikerer vi at undervisningen blir oppstykket, og at elevene får for liten tid til å utvikle grundig forståelse, praktiske ferdigheter og reell kompetanse.

Elevene skal lære mye på mange områder, men får ikke alltid tilstrekkelig tid til å fordype seg i det de har særlig interesse for, eller det de vil få mest bruk for senere i livet.

Vi mener derfor at framtidas videregående opplæring bør prioritere færre obligatoriske krav der det er hensiktsmessig, større valgfrihet og mer tid til fordypning. Målet er ikke nødvendigvis at elevene skal lære mindre, men at de skal få bedre muligheter til å lære grundigere og utvikle kompetanse de faktisk kan bruke.

Elever har ulike forutsetninger og mål. Noen ønsker en akademisk retning, andre en praktisk eller yrkesrettet retning, mens mange vil ha behov for en kombinasjon. Elever med funksjonsnedsettelser kan også ha behov for alternative arbeidsmåter, tekniske hjelpemidler eller tilrettelegging for å få vist hva de kan.

Skolen bør ikke forveksle behov for tilrettelegging med manglende evner eller ambisjoner.

Fleksibilitet må også sees i sammenheng med elevens behov for støtte. En elev kan trenge mer tid, alternative arbeidsmåter eller hjelpemidler, og samtidig ha høy kompetanse og gode forutsetninger for faglig fordypning og videre utdanning og arbeid. Skolen bør skille mellom å tilpasse hvordan elevene lærer og å senke læringsmålene. Tilrettelegging og faglige ambisjoner må kunne gå hånd i hånd.

Vi ønsker en skole som prioriterer kvalitet i læringen framfor størst mulig mengde obligatorisk innhold, og som gir alle elever reelle muligheter til å utvikle og vise kompetansen sin.

3. Voksenlivet – kunnskap og ferdigheter elevene trenger etter skolen

Skolens oppgave må være å forberede elevene på mer enn eksamen og videre utdanning. Den skal også gjøre dem bedre rustet til å møte arbeidslivet, ta ansvar for egen økonomi, ivareta egen helse og håndtere de praktiske utfordringene som følger med voksenlivet.

Personlig økonomi

Alle elever bør få praktisk kunnskap om budsjettering, sparing, renter, lån, skatt, forsikringer, bolig, kreditt og konsekvensene av økonomiske valg.

Mange unge møter tidlig et stort økonomisk ansvar uten nødvendigvis å ha fått tilstrekkelig opplæring i hvordan de skal håndtere det. De skal kanskje flytte hjemmefra, leie bolig, inngå avtaler, betale regninger eller ta opp lån. Da er det viktig å forstå både rettighetene sine og de økonomiske konsekvensene av ulike valg.

Undervisningen bør inneholde praktiske oppgaver der elevene lærer å sette opp et budsjett, forstå en lønnsslipp, beregne renter, lese en leiekontrakt og vurdere kostnadene ved ulike økonomiske beslutninger.

Økonomiske bekymringer kan ha stor betydning for psykiske helse. Kunnskap om personlig økonomi kan gi større trygghet, mestring og selvstendighet, gjøre det lettere å ta gode valg og bidra til å forebygge økonomiske problemer. Slik opplæring kan derfor være et viktig tiltak for å forebygge psykisk uhelse.

Jobbsøking, CV og jobbintervju

Elevene bør lære hvordan de søker jobb og presenterer egen kompetanse. Undervisningen bør omfatte skriving av CV og jobbsøknad, vurdering av stillingsannonser, forberedelse til jobbintervju og forståelse av arbeidsgiveres forventninger.

Elevene bør også lære om arbeidsavtaler, lønn, arbeidstid, arbeidsmiljø og grunnleggende rettigheter og plikter i arbeidslivet. Opplæringen bør være praktisk, med øvelser i å skrive søknader og gjennomføre prøveintervjuer.

Dette er særlig viktig for unge som møter barrierer i arbeidsmarkedet. Funksjonshemmede kan ha gode faglige kvalifikasjoner, men likevel oppleve at arbeidsgivere legger større vekt på funksjonsnedsettelsen enn på kompetansen deres. Skolen bør bidra til at elevene kjenner sine rettigheter, samtidig som ansvaret for å motvirke diskriminering ikke skyves over på den enkelte jobbsøker.

Funksjonshemmede i arbeidslivet – like muligheter til å få jobb og bruke egen kompetanse

Vi er bekymret for at funksjonshemmede møter diskriminering og betydelige barrierer i arbeidsmarkedet. Manglende tilgjengelighet, utilstrekkelig tilrettelegging og fordommer fører til at mennesker blir valgt bort på grunn av funksjonsnedsettelsen, selv om de har relevante kvalifikasjoner.

Skolen bør lære elevene om diskriminering, likestilling, tilrettelegging og rettigheter i arbeidslivet. Inkludering handler ikke bare om å få en jobb, men også om å få bruke kompetansen sin, møte faglige utfordringer og få mulighet til å utvikle seg.

Fysisk helse

Fysisk helse bør være en tydelig del av opplæringen. Elevene bør lære hvordan fysisk aktivitet, søvn, kosthold og gode hverdagsvaner påvirker helse og livskvalitet.

Målet bør være å gi ungdom kunnskap og motivasjon til å ta vare på egen helse gjennom hele livet. Det bør derfor være rom for både praktisk aktivitet og forståelse av hvordan man kan opprettholde en aktiv livsstil som voksen.

Undervisningen bør også formidle at mennesker har ulike fysiske forutsetninger, og at helse og aktivitet ikke ser likt ut for alle. Elevene bør lære at funksjonsnedsettelser ikke nødvendigvis hindrer fysisk aktivitet, deltakelse eller god livskvalitet, men at enkelte kan ha behov for tilrettelegging og alternative aktiviteter.

Psykisk helse og forebygging av selvmord

Psykisk helse bør prioriteres tydeligere. Elevene bør lære om stress, livsmestring, psykiske utfordringer, hvordan man søker hjelp, og hvordan man kan støtte andre som har det vanskelig.

Vi mener at skolene bør kunne gjennomføre kunnskapsbaserte programmer for psykisk helse og forebygging av selvmord. Slike programmer kan bidra til at ungdom lærer å gjenkjenne faresignaler, snakke om vanskelige temaer og finne riktig hjelp. Programmene må bygge på dokumentert kunnskap og gjennomføres med nødvendig kompetanse og oppfølging.

Skolen skal ikke erstatte helsevesenet, men den er en viktig arena for forebygging, tidlig oppdagelse og kunnskap om hvor man kan få hjelp.

4. Lær av historien – hvordan hatretorikk kan føre til krig og diskriminering

Vi mener at elevene bør få mer tid til å fordype seg i nyere historie, med særlig vekt på hvordan hat, fordommer, propaganda og dehumanisering kan bidra til konflikter, krig og overgrep.

Historien viser hvordan bestemte grupper har blitt framstilt som farlige, mindreverdige, illojale eller som en trussel mot samfunnet. Når mennesker over tid blir omtalt som problemer som må fjernes, fiender som må bekjempes eller grupper som ikke fortjener de samme rettighetene som andre, kan det bli lettere å akseptere diskriminering, forfølgelse og vold.

Diskriminering av funksjonshemmede er ikke det samme som krig eller folkemord, og slike fenomener må ikke likestilles. Likevel bør elevene forstå hvordan nedsettende forestillinger, lave forventninger og antakelser om bestemte grupper kan bidra til utenforskap og forskjellsbehandling. Historien gir oss viktige eksempler på hva som kan skje når mennesker blir fratatt likeverd og rettigheter, og hvorfor det er viktig å reagere på diskriminering.

Andre verdenskrig, Holocaust og okkupasjonen av Norge

Undervisningen om andre verdenskrig bør gi elevene grundig kunnskap om bakgrunnen for krigen, framveksten av nazismen, Holocaust, okkupasjonen av Norge, motstandskampen og konsekvensene for mennesker og samfunn. Elevene bør forstå hvordan antisemittisme, rasistiske ideologier, propaganda og systematisk dehumanistering bidro til å legitimere forfølgelse og folkemord.

De bør også lære hvordan demokratiske institusjoner kan svekkes, og hvordan mennesker kan miste frihet og rettigheter. Historisk kunnskap skal gjøre elevene bedre i stand til å gjenkjenne autoritære holdninger, forsvare menneskerettighetene og forstå konsekvensene av å la hat og diskriminering utvikle seg.

Undervisningen bør også belyse hvordan erfaringene fra andre verdenskrig bidro til utviklingen av internasjonalt samarbeid, menneskerettighetene og institusjoner som skal forebygge nye kriger og folkemord.

Krigene i det tidligere Jugoslavia og konfliktene i Midtøsten

Krigene i det tidligere Jugoslavia viser hvordan nasjonalisme, politisk maktkamp, propaganda og etniske motsetninger kan bidra til krig, fordrivelse og overgrep mot sivile. Elevene bør lære om oppløsningen av Jugoslavia, krigene i Bosnia-Hercegovina og Kosovo og folkemordet i Srebrenica. Disse erfaringene er relevante for å forstå hvordan et samfunn kan bli splittet, og hvorfor det er viktig å beskytte minoriteter, blant annet mennesker med funksjonsnedsettelser, og å verne om demokratiske institusjoner og menneskerettigheter.

Undervisningen om Midtøsten bør gi en grundig og nyansert forståelse av den israelsk-palestinske konflikten, dens historiske bakgrunn og humanitære konsekvenser. Elevene bør lære å skille mellom dokumenterte fakta, politiske standpunkter, propaganda og hatefulle generaliseringer.

Hat, diskriminering og utenforskap i dagens samfunn

Undervisningen i historie og samfunnsfag må også knytte historiske erfaringer til vår egen tid.

I dagens samfunn kan hatretorikk og diskriminering rettes mot blant annet innvandrere, etniske og religiøse minoriteter, kvinner, mennesker med ulik seksuell orientering og funksjonshemmede. Slike holdninger kan komme til uttrykk gjennom trusler, nedsettende omtale, generaliseringer, utestengelse eller påstander om at enkelte grupper ikke hører til eller ikke bør ha de samme rettighetene som andre.

Funksjonshemmede kan møte diskriminering på flere arenaer, blant annet i utdanning, arbeidsliv og samfunnsdeltakelse. Manglende tilgjengelighet, utilstrekkelig tilrettelegging og fordommer kan begrense muligheten til å delta, selv når personen har den nødvendige kompetansen.

I arbeidslivet kan slike barrierer føre til at funksjonshemmede blir valgt bort, ikke får relevante jobbmuligheter eller ikke får brukt utdanningen sin. Det er derfor viktig at elevene lærer å se sammenhengen mellom likeverd i prinsippet og reelle muligheter i praksis.

Skolen bør gi elevene kunnskap til å undersøke slike forhold kritisk og forstå at likebehandling ikke alltid betyr at alle skal møte identiske løsninger. Noen ganger krever reell likestilling individuell tilrettelegging for at mennesker skal få like muligheter til å delta og vise kompetansen sin.

Elevene må lære å skille mellom kritikk av ideer og handlinger og nedverdigelse eller kollektiv fordømmelse av mennesker.

Kildekritikk, propaganda og sosiale medier

I dagens samfunn spres informasjon, bilder, videoer og politiske budskap raskt gjennom sosiale medier. Elevene må derfor lære å undersøke hvem som står bak informasjonen, hvilke interesser som kan ligge bak, og hvordan ordvalg, bilder videoer, påstander og ulike framstillinger kan påvirke oppfatningen av en sak eller konflikt.

De bør sammenligne kilder, vurdere hvor troverdige de er og skille mellom dokumenterte opplysninger, meninger og påstander som ikke er tilstrekkelig underbygget. De bør også lære å kjenne igjen propaganda, konspirasjonsteorier og generaliseringer og innhold som er tatt ut av sammenheng.

Undervisningen bør bruke historiske eksempler på propaganda og sammenligne dem med moderne former for påvirkning. Målet er å utvikle elevenes evne til å gjenkjenne slike virkemidler, mønstre og vurdere informasjon kritisk, uten å sidestille historiske og samtidige situasjoner.

Lærdommen fra historien må brukes i vår egen tid

Historieundervisningen må ikke bare handle om å huske årstall, slag og politiske ledere. Den må gi elevene forståelse for hvordan samfunn kan utvikle seg i retning av økt polarisering, diskriminering og vold, og hvilke valg mennesker og institusjoner står overfor når slike utviklingstrekk oppstår.

Samtidig må undervisningen vise at historien ikke er en uunngåelig utvikling. Mennesker kan motarbeide hat, forsvare rettigheter, stå opp for andre og bidra til å beskytte demokratiske verdier.

Vi ønsker derfor at elevene skal få anledning til å arbeide grundigere med sentrale historiske hendelser, forstå sammenhengene mellom fortid og nåtid og utvikle evnen til selvstendig refleksjon.

Målet må være at elevene forstår hvordan propaganda, makt, fordommer og menneskelige valg kan påvirke samfunnsutviklingen. Slik kan skolen bidra til at framtidige generasjoner blir bedre rustet til å forsvare demokrati, menneskerettigheter og fredelig sameksistens.

5. Større valgfrihet og mindre obligatorisk bredde der det er mulig

Vi mener at det bør vurderes om dagens obligatoriske fagstruktur gir den beste balansen mellom bredde og fordypning. Det er viktig at elevene får et felles kunnskapsgrunnlag, men det bør også være mulig å velge fag og fordypninger som passer egne interesser og framtidsplaner.

Fremmedspråk utover engelsk og krav knyttet til skriftlig sidemål er eksempler på områder der det kan være grunn til å diskutere større valgfrihet. Dette er ikke nødvendigvis de viktigste spørsmålene i seg selv. De illustrerer et større prinsipp: Elevene bør få mer innflytelse over hvordan de bruker tiden sin i skolen.

Kravene til skriftlig sidemål må inngå i en bredere diskusjon om hvordan skolen balanserer språkkompetanse, kulturarv, obligatoriske krav og elevenes behov for fordypning. Det er viktig å ivareta norsk språk og kultur, men det bør samtidig være rom for å vurdere alternative ordninger og større valgfrihet.

Større valgfrihet må likevel kombineres med god veiledning, slik at elevene forstår hvilke fag og kvalifikasjoner de trenger for videre utdanning og ulike yrker. Utdanningen må gi elevene et godt felles kunnskapsgrunnlag, samtidig som de får større mulighet til å velge ut fra egne interesser, evner og framtidsplaner.

6. Kroppsøving må handle mer om utvikling enn prestasjon

Vi mener at kroppsøving i større grad bør legge vekt på elevens utvikling, mestring og forhold til fysisk aktivitet, framfor ensidig å vurdere bestemte fysiske ferdigheter og prestasjoner.

Elever har ulike fysiske forutsetninger. Noen har gode forutsetninger for tradisjonell idrett, mens andre har funksjonsnedsettelser, helseutfordringer eller andre forhold som gjør at de trenger alternative aktiviteter og individuell tilrettelegging.

Kroppsøving bør først og fremst bidra til at elevene opplever bevegelsesglede og finner aktiviteter de ønsker å fortsette med etter skolen. Målet bør være å legge grunnlaget for en aktiv livsstil gjennom hele livet, ikke bare å oppnå bestemte prestasjoner i skoletiden.

Vurderingen bør gi rom for at elevene utvikler seg fra sitt eget utgangspunkt og viser kompetanse på ulike måter, innenfor læreplanens mål. Det betyr ikke at faglige krav skal fjernes, men at elevenes læring, innsats, utvikling og mestring må vurderes på en måte som tar hensyn til fagets formål og elevenes ulike forutsetninger.

Bedre tilrettelegging for elever med funksjonsnedsettelser

Vi er særlig bekymret for at elever med funksjonsnedsettelser kan få fritak fra fysisk aktivitet eller deler av kroppsøvingen fordi skolen mangler tid, ressurser eller kompetanse til å tilrettelegge.

Fritak må ikke bli en praktisk erstatning for tilrettelegging når det finnes muligheter for meningsfull deltakelse.

Elever med funksjonsnedsettelser må få samme mulighet som andre til å oppleve mestring, bevegelsesglede og sosial deltakelse. En skole som ønsker å fremme fysisk helse, må også sørge for at tilbudet er tilgjengelig for elever med ulike forutsetninger.

Dette prinsippet gjelder også utenfor kroppsøvingen. Dersom elever gjennom skolegangen opplever at funksjonsnedsettelsen deres fører til lavere forventninger, mindre deltakelse eller færre muligheter til å utvikle ferdigheter, kan dette bidra til å begrense deres videre muligheter.

Skolen må derfor ha et bevisst forhold til hvordan tilrettelegging, forventninger og deltakelse påvirker elevenes faglige utvikling og tro på egne muligheter.

7. Individuell tilpasning må være et gjennomgående prinsipp

Behovet for individuell tilpasning gjelder ikke bare ett enkelt fag. Det bør være et gjennomgående prinsipp i hele videregående opplæring.

Elever lærer forskjellig og har ulike styrker. Noen trenger mer praktisk undervisning, andre ønsker større faglig fordypning, og noen trenger mer støtte eller fleksibilitet for å kunne gjennomføre utdanningen.

Elever med funksjonsnedsettelser kan ha behov for tilrettelegging for å få vist sin kompetanse på lik linje med andre. Dette må ikke føre til at de automatisk møtes med lavere forventninger, får færre faglige utfordringer eller blir styrt bort fra utdanningsløp de har forutsetninger for å gjennomføre.

Vi mener derfor at skolen bør legge bedre til rette for ulike læringsløp og større valgfrihet, samtidig som elevene får den kompetansen de trenger for videre utdanning, arbeid og samfunnsdeltakelse.

Det bør også vurderes om elevene får tilstrekkelig tid til å lære fagene grundig. En omfattende læreplan er ikke nødvendigvis en god læreplan dersom elevene må løpe gjennom mange temaer uten å få anledning til å forstå, anvende og fordype seg i kunnskapen.

Individuell tilpasning bør også omfatte veiledning om videre utdanning og yrkesvalg. Elevene må få hjelp til å identifisere egne interesser og styrker, forstå hvilke kvalifikasjoner ulike yrker krever, og planlegge veien videre.

For funksjonshemmede er det særlig viktig at veiledningen ikke begrenses av stereotype forestillinger om hvilke yrker som er realistiske. Råd om utdanning og arbeid bør ta utgangspunkt i elevens interesser, kompetanse og faktiske behov for tilrettelegging, ikke i generelle antakelser om funksjonsnedsettelsen.

Skolen bør bidra til at elevene får realistisk og kunnskapsbasert informasjon om arbeidslivet, samtidig som den oppmuntrer dem til å utvikle ambisjoner og bruke sine evner. Målet må være at elevene får mulighet til å kvalifisere seg for arbeid som samsvarer med kompetansen deres, og at de kjenner til rettighetene og støtteordningene som kan gjøre overgangen til arbeidslivet enklere.

Vi ønsker en skole som prioriterer kvalitet i læringen framfor størst mulig mengde obligatorisk innhold, og som gir elevene mulighet til å utvikle både faglig dybde og praktisk kompetanse.

Avslutning

Framtidas videregående skole må gi elevene et solid felles kunnskapsgrunnlag, samtidig som den anerkjenner at elevene har ulike interesser, evner og framtidsplaner. Opplæringen bør gi rom for fleksibilitet, fordypning og individuell tilrettelegging, og forberede elevene på videre utdanning, arbeidsliv og voksenliv. Praktisk livskompetanse, fysisk og psykisk helse må også få en tydelig plass.

Dette må skje i tråd med CRPD, særlig artikkel 24 om retten til inkluderende opplæring. Elever med funksjonsnedsettelser skal få delta i opplæringen og utvikle evnene og kompetansen sin på lik linje med andre. Det forutsetter tilgjengelige læringsmiljøer, nødvendig individuell tilrettelegging og støtte som tar utgangspunkt i den enkeltes behov.

En framtidsrettet skole må styrke elevenes evne og forutsetninger til å mestre egne liv, slik at de aktivt kan delta i samfunnet og bidra med kunnskapene og ferdighetene sine. Dette må gjelde alle elever, også de som trenger tilrettelegging for å få de samme reelle mulighetene som andre.